

64-72-89/1
Big 23.06.16p.

У спеціалізовану вчену раду
К 35.052.19
у Національному університеті
«Львівська політехніка»

79008, м. Львів,
вул. Князя Романа, 1/3

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Охотницької Наталії Володимирівни «Становлення судової системи України (1991-2012 рр.): історико-правовий аспект», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження. Становлення та розвиток судової системи в Україні обумовлюється як історичними, політичними, соціально-економічними, культурними чинниками, так і особливостями національної системи права. Конституцією України визначено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст. 124) та визначається система судів (ст. 125).

На сьогодні Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 передбачено проведення судової реформи, метою якої є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом.

Ця реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини.

Реформа проводитиметься у два етапи: перший етап – невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади в Україні; другий етап – системні зміни в законодавстві: прийняття нової Конституції України та на основі відповідних конституційних змін – нових законів, що стосуються судоустрою та судочинства, інших суміжних правових інститутів.

Практичним кроком на шляху реалізації судової реформи став ухвалений 02.06.2016 року Верховною Радою України Закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» (№3524), яким змінюються норми Конституції України щодо правосуддя. Президент України Петро Порошенко за результатами ухвалення вищезазначеного Закону наголосив, що немає зараз важливішої реформи, ніж судова.

Викладене вище свідчить на користь актуальності теми дисертаційного дослідження Н.В. Охотницької.

За своїм обсягом, проблемністю, суспільною і науковою значимістю обрана тема дослідження цілком відповідає проблематиці кандидатської дисертації зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації має підтверджені науковими пошуками, статистичними даними, інформацією з питань організації і функціонування судової системи України, яка міститься у періодичних виданнях, шляхом аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі судоустрою, цивільного процесу, кримінального процесу, адміністративного процесу, конституційного права, та інших галузей знань переконливі теоретичні висновки і практичні рекомендації, які сприяють з'ясуванню особливостей становлення судової системи України у 1991-2012 роках.

Проведене Н.В. Охотницькою наукове дослідження становлення судової системи України у 1991-2012 роках містить нові науково обґрунтовані

результати, які розв'язують наукові завдання згідно теми дослідження та мають істотне значення для теорії та історії держави і права.

Зміст дисертаційної роботи, характер висновків, до яких дійшла автор та запропоновані нею рекомендації щодо вдосконалення судової системи України шляхом правового аналізу особливостей становлення та розвитку судової системи України в період з 1991 року по 2012 рік свідчать про досягнення мети наукового дослідження.

Звертає на себе увагу різнобічна апробація результатів наукового дослідження становлення судової системи України за 1991-2012 роки, які оприлюднювалися на науково-практичних конференціях.

При виконанні дисертаційного дослідження Н.В. Охотницька використала достатню кількість джерел (с. 184-208 дисертації), які мають пряме або опосередковане відношення до аналізованої проблематики. Автор широко аналізує теоретичні роботи не лише вітчизняних, а й зарубіжних науковців. Вільне володіння надбаннями наукової думки свідчить як про належний рівень вже проведеного дослідження, так і про високий науковий потенціал Н.В. Охотницької. Вивчення матеріалів правозастосовної практики дало підстави для об'єктивного аналізу та підготовки належних висновків (с. 178-183 дисертації).

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, досягнута шляхом аналізу зібраного теоретичного та емпіричного матеріалу (с. 7 дисертації).

Використання належних методологічних підходів у проведенні дослідження також є підтвердженням достовірності наукових положень, висновків та результатів, викладених у дисертації (с. 6-7 дисертації).

Новизна положень та висновки, які виносяться на захист, заявлені як такі, що становлять наукову новизну і дійсно є такими. Дисертація є одним з перших комплексних досліджень становлення і розвитку судової системи України з 1991 року до 2012 року.

Висуваючи вказану загальну ідею та розглядаючи її окремі аспекти, Н.В. Охотницька сформулювала низку особистих висновків, пропозицій та рекомендацій, які теж характеризуються науковою новизною і в сукупності вирішують важливе теоретичне та практичне завдання.

Дисертація, загалом, є завершеною працею, в якій у логічній послідовності розкрита мета і завдання дослідження, складається із вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

У контексті дослідження питань, що становили проблематику дисертаційного дослідження, автор цілком слушно зауважує, що кожне з зазначених у дисертації визначень судової системи має право на існування, проте серед цих визначень немає такого, з яким вона могла б повністю погодитися. На її думку, під судовою системою слід розуміти сукупність усіх судів, які організовані та функціонують відповідно до законодавства і засад судової влади та здійснюють правосуддя з метою захисту прав, свобод, інтересів людини, юридичних осіб та держави (с. 22 дисертації).

На основі поглибленого дослідження історичних особливостей становлення судової системи з'ясовано питання про її місце і роль у правовій державі. Автор зазначає, що українська судова система має давні корені. Процес її зародження сягає часів Київської Русі і тісно пов'язаний за найдавнішою видатною пам'яткою українського права «Руська Правда». Подальший розвиток судової системи здійснювався поступово під впливом конкретно-історичних умов (с. 57 дисертації). На кожному з етапів розвитку судової системи на території України суди виступали як невід'ємні елементи державної влади, проте водночас їх функції, порядок утворення та правовий статус істотно відрізнялися (с. 59 дисертації).

Автор звертає увагу на те, що в наш час немає єдності щодо визначення поняття принципів судової системи (с. 64 дисертації). Своєю чергою, Н.В. Охотницька під принципами побудови судової системи пропонує

розуміти важливі засади судової влади, які зумовлюються історико-політичним розвитком держави та спрямовані на створення надійних умов для ефективної реалізації судової системи. Вона зазначає, що кожен із досліджуваних у дисертації принципів може самостійно відігравати значну роль при побудові судової системи, а усі разом сприяють ефективній організації та правовому функціонуванню судової системи (с. 84 дисертації).

Характеризуючи структуру судової системи України, автор зазначає, що протягом 1991-2012 рр. вона неодноразово змінювалась і вдосконалювалась. Найважливішу роль в цьому відіграло прийняття Конституції України, в якій законодавець чітко закріпив такі основні положення: судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції; єдина система судів загальної юрисдикції будується за принципами територіальності і спеціалізації; заборону створення надзвичайних та особливих судів. Ці положення стали базовими при прийнятті подальшого законодавства щодо судової системи України (с. 108-109 дисертації).

Розглянувши законодавство щодо організації та функціонування судової системи, Н.В. Охотницька звертає увагу на те, що з 1991 р. воно почало стрімко розвиватися в євроінтеграційному напрямку. Важливу роль в цьому розвитку відіграють рішення Конституційного Суду України та рішення Європейського суду з прав людини. В законодавстві України досить детально врегульовані правові аспекти організації та функціонування судової системи. На думку автора, еволюція судового законодавства України свідчить не тільки про підвищення рівня правової регламентації відносин у цій сфері, але і про набуття такої ознаки як комплексність, що підвищує стабільність функціонування судової системи (с. 129-130 дисертації).

Досліджуючи захист прав і свобод людини та громадянина як основну функцію судової системи України Н.В. Охотницька зауважує, що відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. На її думку, зі змісту вищезазначеної норми Основного Закону незрозуміло як діяти людині у разі порушення її права і свободи іншою людиною або юридичною особою. У ст. 55 Конституції України це питання не розкрито, що свідчить про не цілком логічне формулювання вищезазначеної норми Основного Закону законодавцем, оскільки права і свободи людини і громадянина є найвищою цінністю та відповідно підлягають захисту в будь-яких випадках і незалежно від того, хто їх порушив. Беручи це до уваги, автор вважає за доцільне ч. 2 ст. 55 Конституції України змінити наступним чином: кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, а також фізичних та юридичних осіб (с. 138-139 дисертації).

Заслуговує на увагу думка Н.В. Охотницької про те, що назва ст. 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» – «Повноваження апеляційного суду» – не відповідає викладеним в цій статті нормативним приписам. Зокрема, до повноважень апеляційного суду законодавець відносить розгляд справ відповідної судової юрисдикції. Вона також зазначає про невідповідність предметно-понятійного змісту слова «повноваження» тим численним функціям суду, про які йдеться в цій статті та водночас вважає, що в назві ст. 27 Закону України слово «повноваження» слід замінити на слово «компетенція» (с. 152 дисертації). Адже суди різних рівнів мають не тільки різну структуру, а й різний обсяг повноважень. Крім того, враховуючи площу територіальної юрисдикції або спеціалізацію суди одного рівня можуть мати відмінності у своїй структурі. Провідною ознакою віднесення суду до того або іншого рівня або спеціалізації є компетенція суду (с. 156 дисертації).

Автор, аналізуючи проблеми подальшого реформування судової системи, пропонує запровадити в Україні мирові суди (с. 161 дисертації), а

правовий статус мирових судів слід закріпити не лише в окремому спеціальному законі (наприклад в Законі України «Про мирові суди»), а й на конституційному рівні (с. 164 дисертації). Доволі неоднозначним, на думку Н.В. Охотницької, постає правове регулювання питань взаємодії судів з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськістю (с. 164 дисертації).

Варта уваги думка Н.В. Охотницької про те, що складний у застосуванні непрямий індивідуальний доступ до конституційного правосуддя, можна було б компенсувати ефективним прямим індивідуальним доступом. Відповідно, за відсутності в Україні інституту індивідуальної конституційної скарги, звернення громадян стосовно офіційного тлумачення Конституції та законів України є поки що єдиною опосередкованою формою захисту прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України. Вона вважає, що у сьогоденних умовах України слід поширити інститут конституційної скарги на ті випадки коли людина вичерпала всі правові засоби, які передбачені законодавством, для захисту або відновлення своїх порушених конституційних прав (с. 165 дисертації), а також варто утворити легітимний орган, який здійснюватиме моніторинг за виконанням рішень і висновків Конституційного Суду України та у разі необхідності вживатиме передбачені законодавством заходи до забезпечення їх виконання. Автор пропонує цей орган назвати Службою контролю за рішенням Конституційного Суду України (с. 169 дисертації).

Слушною є думка Н.В. Охотницької про те, що прийняття нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не вирішило усі проблеми, які існували в судовій системі України, а заходи, пов'язані з прийняттям у 2010 р. цього закону і пов'язаних з ним інших нормативних актів – це черговий та, очевидно, не остаточний етап реформування судоустрою і судочинства (с. 175 дисертації).

Ця положення підтверджується тим, що другого червня 2016 року Верховна Рада України ухвалила за основу і в цілому нову редакцію Закону

про судоустрій і статус суддів (№4734), покликаний забезпечити майбутню імплементацію змін до Конституції в частині правосуддя.

Разом із висвітленням загальнотеоретичних положень в дисертації розглядається значна кількість питань прикладного характеру, які стосуються становлення та розвитку судової системи України у 1991-2012 рр.

Публікації за темою дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано в 10 друкованих працях, з яких – 4 статті у наукових фахових виданнях, 1 стаття – в іноземному фаховому виданні, 5 – публікації у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій. У публікаціях достатньо відображені всі розділи дисертаційного дослідження. Автореферат дисертації ідентичний за змістом основним положенням дисертації. Висновки автора щодо значущості її праці для науки і практики видаються правомірними.

Вирішення наукового завдання. Дисертація Н.В. Охотницької містить вагомі результати, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання, а також забезпечують розв'язання цілого ряду практичних питань, що виникають стосовно розвитку судової системи в період з 1991 до 2012 року. Викладені в роботі наукові положення заповнюють ряд прогалін, які існують в теорії та історії держави і права, є основою для проведення подальших досліджень, вдосконалення законотворчої діяльності, правовиховної сфери, юридичної освіти. Таким чином, найважливіші наукові та практичні результати дослідження становлення судової системи України за період від 1991 року до 2012 року мають різнопланове значення для юридичної науки та практики і можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальших теоретичних пошуків та шляхів вирішення питань із зазначеної тематики.

Результати дослідження можуть використовуватися у законотворчій діяльності висловлені пропозиції можуть використовуватись при вдосконаленні судового законодавства; у правовиховній сфері – з метою підвищення правосвідомості громадян щодо розуміння ролі та значення

судової системи як гаранта прав людини; – у навчальному процесі вищих навчальних закладів під час викладання таких дисциплін, як «Історія держави і права України», «Теорія держави та права», «Конституційне право України», «Судові і правоохоронні органи», та під час підготовки відповідних підручників, навчальних посібників та навчально-методичної літератури з цих предметів. Крім того, на основі зібраного матеріалу, може бути розроблений спецкурс для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів – «Розвиток судової системи України».

Зауваження. Визнаючи загалом достатній теоретичний і практичний рівень роботи Н.В. Охотницької, слід звернути увагу на ряд дискусійних точок зору та критики окремих її позицій з метою уточнення і конкретизації у частині вирішення завдань дисертаційного дослідження. Серед них:

1. У підрозділі 1.1 дисертації історіографічне дослідження проблем судової системи України відзначається відсутністю чіткої структуризації наукових підходів щодо досліджуваного питання. Вважаємо, що об'єднання наукових досліджень за принципом внутрішньої єдності наукових поглядів у конкретні групи (блоки) сприяло б систематизації цього матеріалу.

2. У висновках до дисертації на с. 178-179, автор, виокремлюючи розвиток судової системи в період з 1991 року до 2012 року, запропонувала поділити його на три періоди: 1) доконституційний, який тривав з 1991 до 1996 рр.; 2) період прийняття Конституції України та реформування судової системи відповідно до Конституції (1996-2010 рр.); 3) період подальшого вдосконалення судового законодавства відповідно до європейських стандартів. Однак у тексті дисертації вищезазначене виокремлення періодів відсутнє. На нашу думку, варто було б про це зазначити у підрозділі 2.2 дисертації «Структура судової системи».

3. На с. 164 дисертації автор запропонувала «правовий статус мирових судів закріпити не лише в окремому спеціальному законі (наприклад, в Законі України «Про мирові суди»), а й на конституційному рівні». Наявність

лише пропозиції щодо цього є недостатнім аргументом її доцільності. Підготований проект вказаного закону та пропозиції про внесення змін до Конституції України в цій частині створили б можливість для обґрунтування її доцільності щодо регулювання правового статусу мирових судів в Україні.

4. На с. 152 дисертації автор запропонувала змінити слово «повноваження» на слово «компетенція» у назві ст. 27 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» – «Повноваження апеляційного суду», оскільки дана назва не відповідає викладеним у цій статті нормативним приписам. Вважаємо, що розтлумачення термінів «повноваження» та «компетенція» сприяло б кращому розумінню їх смислового навантаження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Висловлені зауваження не перешкоджають позитивному ставленню до виконаної Н.В. Охотницькою дослідницької роботи, а здійснений автором творчий пошук заслуговує на повагу і позитивну підтримку.

У дисертації не виявлено текстових запозичень, використання ідей, наукових матеріалів і результатів інших авторів без посилання на джерела.

Рецензована дисертація вирішує конкретне науково-прикладне завдання, містить раніше не захищені положення, які є особистими напрацюваннями автора, мають наукову цінність і позитивне значення для подальшого розвитку судової системи України.

Результати дослідження можуть бути використані у законотворчій сфері, а також у науково-дослідній роботі та навчальному процесі. Дисертаційні матеріали належним чином оприлюднені та пройшли апробацію в наукових публікаціях і виступах на конференціях. Зміст дисертації відповідає вимогам МОН України та відповідно відображений в авторефераті.

Наведене дозволяє визнати дисертацію «Становлення судової системи України (1991-2012 рр.): історико-правовий аспект» завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам Порядку присудження

наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

Автор дисертації – Охотницька Наталія Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, доцент

професор кафедри загальноправових дисциплін

Донецького юридичного інституту МВС України *Є. В. Зозуля* Є. В. Зозуля

Підпис Є. В. Зозулі засвідчую

Т.в.о. начальника ВРС та ДЗ

Г.Р. Вялих